

kaza statüsüne kavuşmuştur. Aynı şekilde Dimetoka'nın bazı köyleri Sofulu kazasına bağlanmıştır. 1835'te Dimetoka kazası Cebel ve Sahrâ nahiyeleriyle 130'un üzerinde köyden meydana geliyordu. 1878'de kazanın büyük bir kısmı Ortaköy (Ivajlovgrad) kazası olarak yeniden teşkilâtlandırılmıştır. Aynı tarihten sonra Dimetoka toprakları Karaca Halil, Kara Kilise, Kuleli Burgaz, Saltuk adlı dört nahiyeye bölünmüştü, köy sayısı ise kırk ikiydi.

Trakya'nın iç kesiminde kurulmuş olmasından dolayı askerî önemi fazla olmayan ve 1530'larda sadece bir dizdar kethüdâ ve imam ile on sekiz askerin bulunduğu Dimetoka, Osmanlı yönetiminde kaldığı sürenin büyük bir kısmında II. Bayezid'in Edirne'deki külliyesine bağlı bir vakıf durumundaydı. 1528-1530 tarihli tahrir defterlerine göre örfî vergi gelirleri devlete, şer'î gelirler de vakfa aitti. Şehir yanında kazada da on iki vakıf köyü vardı.

Evliya Çelebi'ye göre Dimetoka'da beş tekke bulunuyordu. Fakat bu tekkelerin hangi tarikatlara ait olduğu belirtilmemiştir. XIX. yüzyıl tarihçisi Bâdî Efendi Bektaşîyye ve Nakşibendiyye tarikatlarının varlığından bahseder. Yine Evliya Çelebi'ye göre Dimetoka'da şu evliyalar bulunmaktaydı: Cüneyd Baba, Sâmî Baba, Tebrizî Baba, Mürsel Baba, Gazi Ferhad Baba, Mollacık Efendi ve Ayvaz Baba. Bunlardan bazıları Bektaşî idi. En meşhur olanı Balım Sultan'ın babası Mürsel Baba'dır. Hacıbektaş'a gitmeden önce Balım Sultan, Dimetoka'nın 32 km. batısındaki Kızıl Deli Sultan Tekkesi'nin şeyhliğini yapıyordu. 1310 (1892-93) tarihli *Edirne Vilâyeti Salnâmesi*'nde Mürsel Baba Tekkesi'nin Nakşibendî tekkesi olarak zikredilmesi, herhalde II. Mahmud'un Bektaşîliği yasaklamasından ve bazı Bektaşîler'in kendilerini Nakşibendî göstermesinden kaynaklanmaktadır. Kissling'e göre özellikle Dimetoka'nın batısı Bektaşîler'in merkezi durumundaydı (*Beiträge zur Kenntnis*, s. 83). 1310 tarihli salnâmede Uşşâkıyye tarikatına bağlı Muslihuddin ve Sofu Şâhin tekkeleri de zikredilmektedir. 1327 (1909) tarihli salnâme, bunlara İvaz Baba Tekkesi ve Bektaşî tekkesi Abdal Cüneyd'i de ilâve etmektedir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus ordusu Dimetoka'yı işgal etti ve eski kale ile Sultan Sarayı'nı tamamen tahrip etti. Kalenin bir kısım kalıntıları mevcutsa da saraydan bir taş bile kalmamış

tır. Şehrin Osmanlı yönetimindeki son günlerine ait bir fotoğraf, Edirne salnâmesi ile Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûsü'l-a'lâm* adlı eserinde mevcuttur (III, 2216). Bu sonuncu esere göre şehrin nüfusu 8707 olup yedi cami, üç mescid, üç tekke, üç kilise ve bir havra bulunmaktaydı. 1300 (1883) tarihli sayıma göre kazanın tamamının nüfus dağılımı şöyle idi: 8083 müslüman, 16.361 Rum, 1153 Bulgar, 628 yahudi ve 216 Ermeni. Müslümanların sayıca azlığı ibadethane sayılarına da yansır. Nitekim buradaki yirmi üç cami ve mescide karşılık otuz üç kilise vardı. Fakat okul konusunda müslümanlar daha iyi durumdaydı. Müslümanların on sekiz ilkokuluna karşılık hristiyanların on üç okulu bulunuyordu. Bulgarlar'ın ve Ermeniler'in okulları ayrı idi (*Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 2217). Şehirde sadece bir rüşdiye mevcuttu.

Balkan savaşları sırasında ve Bulgar işgalinden sonra Dimetoka bir Türk-İslâm merkezi olmaktan çıktı. 1922'de kasaba Yunanistan'a bağlandı. Müslümanların şehri terketmesi ve sonradan gereken önemin verilmemesi yüzünden Dimetoka eski önemini tamamen kaybetti. 1920 ve 1930'larda Osmanlı eserleri tahrip edildi. 1961'de şehrin nüfusu 7278 idi. Bugün Dimetoka'da Türk nüfusu yok gibidir. Sadece 200 müslüman Çingene'nin bulunduğu bilinmektedir. I. Bayezid'in büyük camii ve Bizans kalesinin kalıntıları hâlâ şehre hâkim durumdadır. Cami bir ibadethane olarak kullanılmamakla beraber Yunan Arkeoloji İdaresi'ne bağlı tarihî bir eser olarak korunmaktadır. Bunların yanı sıra tarihî iki hamamın kalıntıları, Oruç Paşa Türbesi, Köprübaşı Mescidi minaresinin bir kısmı ve kalenin batı kapısı günümüzde de mevcuttur. Önemi ne olursa olsun bunların dışındaki binalar izi dahi kalmaksızın yok olmuştur.

Osmanlı hâkimiyeti döneminde bir ilim ve kültür merkezi olan Dimetoka'da bazı meşhur devlet ve ilim adamları da yetişmiştir. Bunlar arasında, ulemâdan Şücâüddin İlyas Rûmî (ö. 920/1514-15), Vezîrâzam Sürmeli Ali Paşa (ö. 1695), şair ve âlim Abdülvâsî sayılabilir. Ulemâdan eş-Şekâ'îku'n-nu'mânîyye müellifi Taşköprizâde Ahmed Efendi şehirdeki Oruç Paşa Medresesi'nde müderris olarak bulunduğu gibi (1525) Kanûnî Sultan Süleyman'ın vezîrâzamı Lutfî Paşa da azledildikten sonra uzun yıllar buradaki çiftliğinde münzevi bir hayat yaşamış ve eserlerini kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, TD, nr. 77, s. 139 vd.; nr. 370, s. 35; nr. 470; nr. 648; BA, MAD, nr. 5625, s. 3; BA, D.CRD, nr. 40.194; TK, TD, nr. 65; *Cizye Defteri (1626-1627)*, Sofya Millî Ktp., nr. F. 138/65; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 73-77; Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-müsâmirin ft târîhi Edirne*, Codex Wien Nationalbibliothek, nr. 1052, vr. 45^a-46^b; *Edirne Vilâyeti Salnâmesi (1310 senesi)*, Edirne 1310, s. 340; *Edirne Vilâyeti Salnâmesi (1327 senesi)*, Edirne 1327; *Edirne Vilâyeti Salnâmesi (1329 senesi)*, Edirne 1329; F. Babinger, *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14-15. Jahrhundert)*, München/Wien 1944, tür.yer.; a.mlf., "Dimetoka", *Et* (İng.), II, 291-292; H. J. Kissling, *Beiträge zur Kenntnis Thrakiens im 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1956, s. 81-84; a.mlf., "Das Manağbnâme Scheich Bedreddindes Sohnes des Richters von Samâvnâ", *ZDMG*, sy. 100 (1950); Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, tür.yer.; a.mlf., "Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler ve Enisü'l-Müsâmirin", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 112; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 136-156; a.mlf., *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri IV*, s. 190-200; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 107-109, 150-151; Ph. A. Giannopoulos, *Didymoteichon, Geschichte einer Byzantinischen Festung*, Köln 1975; P. Schreiner, *Die Byzantinische Kleinchroniken*, Wien 1975-77, I, 560; II, 289; C. Asdracha, *La Région des Rhodopes aux XIIIe et XIVe siècles, étude de géographie historique*, Athen 1976, s. 130-137; Hans-Jürgen Kornrumpf, *Die Territorialverwaltung im östlichen Teil der Europäischen Türkei, 1864-1878*, Freiburg 1976, s. 258-259; a.mlf., *Die Territorialverwaltung im östlichen Teil der Europäischen Türkei, 1878-1912*, München 1983, s. 44-45, 80-81; G. S. Vogiatzis, *Die Anfänge der Türkenherrschaft in Thrakien und die erste Niederlassungen*, Wien 1987; E. A. Zahariadou, "The conquest of Edirne by the Turks", *Studia Veneziani*, XII (1970), s. 211-217; Kemal Özergin, "Eski Bir Rûznâme'ye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri", *TED*, sy. 4-5 (1973-74), s. 263-290; Machiel Kiel, "Two little-known monuments of Early and Classical Ottoman Architecture in Greek Thrace: Historical and Arthistorical Notes on the Hamams of Timurtaş Paşazade Oruç Pasha (1398) and Feridun Ahmed Beg (1571)", *BS*, sy. 22 (1981), s. 127-146; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 2216-2217; Besim Darkot, "Dimetoka", *İA*, III, 589.

MACHIEL KIEL

DİMNÂTİ

(الدمناتي)

Ebü'l-Hasen Âlî
b. Süleymân ed-Dimnâtî
(ö. 1306/1889)

Hadis ve fıkıh âlimi.

1234'te (1818-19) Merakeş yakınlarındaki Dimnat'ta doğdu. Bücum'avî nisbesiyle de anılan Dimnâtî'nin hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Mağrib'de fakih Ahmed b. Muhammed es-Süsî et-Timeccedestî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ömer ed-

DİMYAT

(دميّات)

Aşağı Mısır'da şehir
ve bu şehrin merkez olduğu il.

Dükkâlî, Abdülganî ed-Dihlevî el-Medene'nî'den; Mekke'de Hanbelîler'in müftüsü olan Muhammed b. Abdullah b. Humeyd, Mâlikîler'in müftüsü Hüseyin b. İbrâhim el-Ezherî, Hanefî fakihî Cemâl b. Ömer el-Mekkî gibi âlimlerden ders aldı. Bir müddet Mısır'da yaşadığı da söylenmektedir. Fıkıhta Mâlikî olan ve Şâzelî tarikatına mensup bulunan Dimnâtî 28 Rebûlâhîr 1306'da (1 Ocak 1889) Merakeş'te vefat etti.

Eserleri. Çoğu önemli hadis şerhlerinin birer cilt halindeki ihtisarından ibaret olan çalışmalarının belli başlıları şunlardır: 1. *Nef'ü Kütü'l-muğtezî 'alâ Câmi'i't-Tirmizî* (Kahire 1289). Süyûtî'nin, Tirmizî'nin el-Câmi'u's-şâhih'ine yaptığı *Kütü'l-muğtezî* adlı şerhin muhtasarıdır. 2. *Eclâ mesânidi 'ule'r-rahmân fi a'lâ esânidi 'Alî b. Süleymân* (Kahire 1298). Kendilerinden hadis öğrendiği hocaları ile onlardan rivayet ettiği hadislerle ve *Kütüb-i Sitte*'nin senedlerine dair bilgiler ihtiva eden eserin baş tarafında kendi biyografisi de yer almaktadır. 3. *Hulâ nühûri hûri'l-cinân fi hazâ'iri'r-rahmân* (Kahire 1298). Hz. Peygamber'e yazılan methiyeleri ihtiva etmektedir. 4. *Rûhu'l-Tevşîh* (Kahire 1298). Süyûtî'nin et-Tevşîh 'ale'l-Câmi'i's-şâhih adlı *Şâhih-i Buḥârî* şerhinin muhtasarı olup 1294 (1877) yılında tamamlanmıştır. 5. *Derecâtü Mirkâtü's-su'ûd ilâ Süneni Ebî Dâvûd* (Kahire 1298). Süyûtî'nin *Mirkâtü's-su'ûd*'unun muhtasarı olan bu eserini de 1877 yılında tamamlamıştır. 6. *Ğurretü eşḥûri'l-envâr bi-şerhi manzûmeti Ezhûri'l-ezhâr* (Kahire 1298). *Vaz**, *makûlât**, sarf, nahiv ve belâgat ilimlerine dair kendi eserinin kısa bir şerhi olup 1297'de (1880) tamamlanmıştır. 7. *Veşyü'd-Dibâc 'alâ Şâhihi Müslim b. Haccâc* (Kahire 1299). Süyûtî'nin ed-Dibâc'ının muhtasarıdır. 8. *Nûrî Mişbâhi'z-zücâce 'alâ Süneni İbni Mâce* (Kahire 1299). Süyûtî'nin *Mişbâhu'z-zücâce* adlı eserinin özeti mahiyetindedir. 9. *'Arfû Zehrî'r-rübâ 'ale'l-Müctebâ* (Kahire 1299). Süyûtî'nin, Nesâî'nin es-Sünen'ine yaptığı *Zehrî'r-rübâ* adlı şerhin özetinden ibarettir. 10. *en-Naşıḥatü't-tâmme li'l-halîkati'l-âmm* (Kahire 1899). Müellifin bazı vaazlarını ihtiva etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Serkîs, *Mu'cem*, I, 527-528; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-fehâris*, I, 176-177; *Hedyyetü'l-ârifin*, I, 776; Brockelmann, *GAL*, II, 636; *Suppl.*, II, 737; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, VII, 103-104; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), IV, 292.

M. YAŞAR KANDEMİR

Nil deltasında doğu kolu ile Menzele gölü arasında, 13 km. güneyde yer almaktadır. İlkçağ'dan itibaren Mısır'ın iktisadî, ticarî ve sınaî bakımından önemli bir limanı olan Dimyat Mısır halk lehçesinde Dumyat olarak anılır; Batı diillerinde ise Damiette şeklinde yazılır. Kıptî kaynaklarına göre Tamiat veya Tamiatî'den gelen bu ad, efsanevî kahraman Uşmûn b. Misrayim'in oğlunun ismine dayanır. Dimyat'ın İslâm öncesi devri hakkında fazla bilgi yoksa da İslâm fetminden önce buranın önemli bir liman ve şehir olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim milâttan önce 322'den sonra İskenderiye'nin gelişerek Dimyat'a rakip olduğu bilinmektedir.

Dimyat'ın İslâm ordularınca fethinin, Amr b. Âs'ın emri üzerine Mikdâd b. Esved tarafından gerçekleştirildiği rivayet edilir. Fetihten sonra kısa sürede bir İslâm şehri haline gelen Dimyat'a bazı Arap kabileleri yerleştirildi. Zamanla bilhassa dokumaları ile ünlü bir ticaret merkezi oldu. Şehir düz ve açık arazide bulunduğu, Akdeniz'e yakın ve Mısır'ın giriş kapılarından biri olduğu için İslâm hâkimiyeti devrinde sık sık istilâ ve hücumlara uğradı. Özellikle Bizans ve Haçlı ordularının işgal ve saldırıları şehrin tahribine yol açtı. 90 (708-709) ve 121 (739) yıllarında, ayrıca milâdî IX. yüzyılın başında denizden gelen hücumlar şehri sarstı. Zilhicce 238'deki (Mayıs 853) saldırının ardından Halife Mutevekkil-Alellah Dimyat'ı tahkim için bir kale inşasını emretti. Ayrıca burada Akdeniz kıyılarını korumak için tahkimat yapıldı. Uzun süren barış döneminden sonra şehir 357'de (968) yeniden Bizanslılar'ın saldırılarına uğradı. 550'de (1155) Sicilya'dan gelen Normanlar tarafından tahrip ve yağma edildi.

Dimyat, bölgede yerleşmeye çalışan Haçlılar ve müslümanlar arasındaki savaşlarda Mısır'ın kilidi olarak önemli rol oynadı. Fâtımîler'in son döneminde ve Eyyübîler devrinde buraya yönelik saldırılar arttı. Kudüs Kralı I. Amaury'nin Bizanslılar ile birlikte Rebûllevvel 565'te (Aralık 1169) Dimyat'a karşı giriştiği harekât başarısızlıkla sonuçlandı. İkinci sefer 615-618 (1218-1221) yıllarında Kudüs Kralı Jean de la Brienne tarafından I. el-Melikü'l-Âdil, ardından da el-Meli-

kü'l-Kâmil'e karşı yapıldı ve şiddetli hücumlara hedef olan Dimyat ele geçirildi. Ancak bir süre sonra el-Melikü'l-Kâmil burayı geri almayı başardı. Safer 647'de (Mayıs 1249) Fransa Kralı IX. Saint Louis kumandasındaki Haçlılar tarafından tekrar işgal edildi. Fakat sonradan esir düşen Saint Louis'nin fidyesi olarak ertesi yıl müslümanlara geri verildi. Mısır'da hâkimiyetin Bahriyye Memlûkleri'ne geçtiği bu sırada Memlûk ileri gelenleri, sürekli saldırılara hedef teşkil eden Dimyat'ın askerî üs olma özelliğini ortadan kaldırmak için 648'de (1250-51) şehri kalesi, duvarları ve tahkimatı ile birlikte tamamen yıktırdılar. Burada sadece bir camiye bıraktılar. Ancak daha sonra yıkılan şehrin güneyinde müstahkem olmayan, aynı adla yeni bir yerleşme yeri teşekkül etmeye başladı. Bu arada Sultan I. Baybars da (1260-1277) Nil'in Dimyat ağzına gemilerin geçemeyeceği şekilde engel koydurdu; daha önceki devirlerde Nil'in girişi zincirle kapatılmaktaydı. Yeni Dimyat zamanla genişleyerek eski şehirle birleşti.

Dimyat Ortaçağ'da önemli bir dokuma sanayii merkezi durumundaydı. Dimyâtî denilen keten bezleri, pamuk ve ipek dokumaları bütün İslâm âleminde tanınmıştı. Mensucat sanayii Fâtımîler devrinde en üst seviyeye ulaştı. İmalâthanelerde hristiyanlar çalıştırılıyordu. Ayrıca balıkçılık, çömlekçilik ve tarım ürünü pirinç çok önemliydi. Fakat şehrin tahribi bütün bu sanayiinin çöküşüne ve gerilemesine yol açtı.

Mısır'ın 1517'de Osmanlılar tarafından alınması ile Dimyat da Osmanlı idaresi altına girmiş oldu. Osmanlı hâkimiyetinin ilk yıllarında burayı gören Pîrî Reis, Dimyat'a Nil ağzından girilmek suretiyle ulaşabildiğini, bundan sonra Kahire'ye kadar gemilerle gidildiğini belirtir. Buna göre Memlûk hâkimiyetinin sonlarında veya Osmanlı idaresinin ilk dönemlerinde liman ağzının temizlendiği ve gemilerin geçişinin sağlandığı söylenebilir. Pîrî Reis, Nil'in ağzından girişte sağ tarafta bir burç olduğunu, meyve bahçeleri içindeki Dimyat'ın ise nehrin sol yanında güneyde yer aldığını yazar (*Kitâb-ı Bahriyye*, s. 720). Bundan sonra Dimyat askerî ve ticarî öneme sahip bir liman özelliği kazandı. Mısır - İstanbul bağlantısı üzerinde ticarî önemi gittikçe arttı ve buradan elde edilen gümrük gelirleri hayli yüksek rakamlara ulaştı. 1572'de bir sancak merkezi haline getirildi. İskenderiye, Dimyat, Reşid gibi şehirlerin sancak olmalarında, Akdeniz li-